

31.01.2013

Ғалым деген кім? Ғылымның бір саласын бүге-шігесіне дейін зерттеп, оқығаны мен тоқығанын еліне арнаса сол адам нағыз ғалым атанар. Ал қара басының қамы үшін білім мен ғылым жинаған адам әсте ғалым атанбас. Біз бүгін нағыз ғалым, академик, ел дамуына орасан зор үлес қосқан азамат – Кенжеғали Сағадиев туралы сөз қозғаймыз.

Ел үшін туған ерді елі құрмет тұтады. Академик Кенжеғали Сағадиев ғылыми ортада да, билік өкілдерінің арасында да зор құрметке ие адам. Өмірін ғылым мен білімге, ел дамуына арнаған азаматтың әрбір қадамы, әрбір сөзі, ғылыми жетістігі келер ұрпаққа үлгі болары сөзсіз. Ғылым қуып жүріп, елдің дамуын да бір сәт естен шығармаған тұлға жайында айтылар сөз де, жазылар пікір де көп-ақ.

Кенжеғали Әбенұлы 1938 жылдың ақпанында Қостанай облысының Жангелдин ауданының № 1 ауылында дүниеге келіпті. Алты баланың бірі болып өмірге келген Кенжеғали аға жастайынан зерек болған. Содан болар, Кенжеғали Сағадиев отбасында жоғары оқу орнын бітіріп, өмірін ғылымға арнаған жалғыз бала. Бәлкім, Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов сынды біртуар азаматтың кіндік қаны тамған жердің қасиеті болар, Кенжеғали аға бала күнінен алғыр, қағілез, алған бетінен қайтпай өскен қайсар азамат бағытын бірден таңдап, сол жолда аянбай еңбек етті. «Кенжеғали Әбенұлы бала кезінен қағылез, алғырлығымен, зеректігімен көзге түсетін. Оқушы, студент, аспирант кезіндегі білімге құштарлығын, жаңалыққа құмарлығын, оқығыштығын, ізденгіштігін,

өмірде болып жатқан құбылыстарға сезімталдығын, қызығушылық қасиеттерін өмірлік ұстаным етті. Жылдар өткен сайын, Кенжекеңнің беделі, мәртебесі, лауазымы, қасиеттері күшеймесе, көмескіленбеді, әлсіреген, селдіреген жоқ», – дейді халық қалаулысы, депутат Қуаныш Сұлтанов.

Мектеп қабырғасын күміс медальмен тәмамдаған Кенжеғали Әбенұлы 1955 жылы бүгінгі Әл-Фараби атындағы жоғары оқу орнының экономика факультетіне ешбір қиындықсыз оқуға түсіп, оны үздік дипломмен бітірді. Бірақ жастайынан білімге құштар болған Кенжеғали Әбенұлының басты арманы – Мәскеуді бағындыру еді. Университет қабырғасында үлгілі студент атанып жүрген Кенжеғали аға бір күнде сабақты жайына қойып, Мәскеуге оқуға аттану үшін ақша жинаудың қамына кіріседі. «Кетем де, кетем деп өз-өзімнен жұлқынып қоямын. Сөйтіп жүргенде бір күні «комсомол комитетінен іздеу салып жатыр» деген тілдей қағаз жетті. «Дереу келмесең, оқудан шығарыласың» деген хабарламасы-мен. Амал жоқ, баруға тура келді. Жеті-сегіз адам менің «мәселемді» қарауға жиналыпты. Біраз «лекциялар» оқылды. Мен үнсізбін. Себебін сұрайды, үндемеймін... Ақыры шыдамай: «Мен Мәскеуге кетемін! Сол жақта оқығым келеді» дедім. Бәрі қыран-топан күліп жатыр. Олардың күлгеніне одан сайын ызам келді. Ақыры қатаң сөгіс беріп, ҚазГУ-імде қалдырды. Асыл арманым арада бірнеше жыл өткен соң орындалды. 1960 жылы бакалаврды бітіріп, Мәскеудегі А.Н.Плеханов атындағы Халық шаруашылығы институтында аспирантурада білімімді шыңдадым. Докторлық диссертациям да Мәскеуде қорғалды», – дейді Кенжеғали Әбенұлы бір сұхбатында. Адамды алға жетелейтін арман екені сөзсіз. Бір арманның жетегінде жүріп, талай толағай табысқа жетуге болады. Мұны Кенжеғали Әбенұлының өмірі айғақтап тұрған-дай. Кенжеғали Әбенұлы өмір жолында экономика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Ғылым академиясының академигі, халықаралық жоғары мектеп академиясының мүшесі, Нью-Йорк, Пәкстан ғылым академиясының мүшесі, Парламент мәжілісінің 3-4 шақырылымының депутаты, Халықаралық бизнес университетінің құрметті президенті атанды. Бұл кез келген адамның пешенесіне жазыла бермейтін жол. Бүгінде мемлекеттік маңызы бар мәселелер жөнінде сұрақ туындаса барлығы бірдей алдымен Кенжеғали ағаға жолығады. Ғылыми дәлелденген, дәйекті де, нақты пікір айтатын ел ағасының әрбір сөзі ел дамуына септігін тигізбей қоймады. Тіпті әріптестері Сағадиев туралы: «Оған іскерлікпен қатар жаңалықты, алдағы жарқын болашақты көру, сондай-ақ нақты мақсатты танып білу қасиеті тән. Кенжеғали Сағадиев ерекше қабілетке ие басшы, қайраткер. Ол мемлекеттің интеллектуалдық жетістігінің, кадрлардың алтын қорының бір бөлігі» деп баға берген. Расында, Кенжеғали Сағадиев бір емес, бірнеше жерде басшылық қызметті абыроймен атқарды. Қызметте жүріп, ол ғылымды да ұмыт қалдырған жоқ. Мемлекетіміздің жаңа даму жолы мен экономикалық ғылымының жаңа бағыты бастау алған тұста Кенжеғали Сағадиев өзінің ерен еңбегін көрсете білді. Бүгінде, экономист ғалымдар Кенжеғали Әбенұлының басқару мәселесінің маңыздылығы мен шаруашылық механизмді пайдалану туралы алғашқы болжамдары әлеуметтік негізге бағытталған нарықтық экономиканың дұрыс қызмет жүйесін анықтаған негізгі тетігі болғанын айтады. Кеңестік одақтың кезінде мойындалып, үлкен ілтипатқа ие болған еңбектері Кенжеғали Сағадиевтің экономикалық ғылымның болашағын дәл болжай білетін қарым-қабілетінің жоғары екенін дәлелдесе керек. Ғылыми жолында 240 ғылыми монография, мақала, экономика саласы бойынша 10-нан аса монография жазып, жарыққа шығарған ғалымның әрбір болжамы бұрыс болуы да мүмкін емес еді. Кенжеғали Сағадиев еңбек жолын ұстаздықтан бастаған. Шәкірттеріне талмай білім беріп, өзінің бойына жинаған парасаттылығы мен адал еңбекпен нан табу деген ізгі қасиеттерді шәкірттеріне дарыта білді. Қайда барса да, еліміздің қай өңіріне жолы түссе де, Кенжеғали ағаға шәкірттері алғысын жаудырып, ұстаздық қызметі үшін ризашылығын білдіреді. Ұстаз үшін бұ-дан асқан құрмет болар ма?! Академик Сағадиевтің басшылығымен 14 докторлық және 38 кандидаттық диссертация қорғалған екен. Ғалым үшін бір орында қалу аздық етер. Тек бір саланы ғана емес, өзі зерттеген саланың әрбір саласын зерделеп, одан қорытынды шығару ғалымның негізгі міндеті. Агроөнеркәсіптегі шаруашылық механизмдерді зерттеп, оны аграрлық сектордағы шаруашылықтың экономикалық әдісіне көшіру мәселесі Сағадиевтің зерттеу нысанына айналды. 1980 жылдары Целиноградта кеңестік маңызы бар ауылшаруашылық биотехнологиялық орталық құрылды. Оны басқару тізгіні Кенжеғали Сағадиевке сеніп тапсырылады. Өз ісіне жауапты қызметкер

өп-сәтте-ақ орталықтың жұмысын домалатып әкетеді. Бүгінде біз тек Қазақстанда ғана емес, бүкіл әлемге танылған ғылыми орталықпен мақтана аламыз. Бұл орталық бидайдың жаңа түрін, жаңа әрі тиімді биоқұралдарды да шығарады. Тағы бір айта кетерлігі, орталықта шығарылған бидайдың бір түріне Сағадиевтің есімі берілген. Бұл ғалымның еңбегіне берілген баға десек те болар. Бүгінде бидайдың «Кенжеғали» деп аталатын түрі бар.

Еліміз тәуелсіздігін жариялап, жаңа даму бағытына көшіп, мақсат-міндеттерін айқындаған тұста да Кенжеғали Сағадиев сырт қалған жоқ. Кенжеғали Әбенұлымен қызметтес болып, дәм-тұзы жарасқан сенатор Қуаныш Сұлтанов былай дейді: «Академик Сағадиев, әсіресе, тәуелсіз мемлекетімізде жаңа экономикалық реформалардың ғылыми сарапталуына, жаңа стратегиялық экономикалық жобалар мен болжамдар жасауға, жаңа ғалымдық, ізденгіштік, шығармашылық шабытпен кіріскенін айрықша айтсақ әділдік болар. Ол жаңа экономикалық жүйе туралы өзінің ұсыныстары мен пікірлерін мерзімді баспасөзде жариялап, әртүрлі ғылыми конференцияларда, билік салаларының жиналыстарында сөз алып, қоғаммен белсенді түрде ой бөлісіп келеді. Өз ұсыныстарын Президентке, Үкіметке де іркілмей айтып, жаңа құбылыстардың ғылыми-теориялық ерекшеліктеріне назар аударуды да өз парызы санайтын көрнекті ғалымның бірі – осы Кенжекең. Бұрынғы экономикалық жүйе құлап, еліміз жаңа рыноктық экономикалық қатынасқа көшіп, еркін экономика туралы неше түрлі ұшқары пікірлер айтылып жатқанда академик Сағадиев еркін экономиканың мемлекеттік басқару қажеттігі туралы да табанды пікір айтты. Академиктің сөзін өмірдің өзі растады. Тек мемлекеттің қатысуы арқылы экономикалық жетістіктерге қол жеткізу мүмкіндігін бүгінгі үдерістер дәлелдеп отыр. Дүниежүзінің көптеген мемлекеттерінде өткізілген халықаралық конференциялар мен ғылыми форумдарда беделді баяндамалар жасап, Қазақстанның дүниежүзілік қоғамдастықта танылуына да тынымсыз еңбек етіп, атсалысумен келеді».

Тәуелсіз еліміздің дамуына үлес қосқан Кенжеғали аға ендігі кезекті Қазақстанның экономикалық беделінің тұрақты даму факторы мен жолы еліміздің ДСҰ-ға ену жолында ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі мен болашағын зерттеуге білек сыбана кірісті. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдары ол Қазақстан Президентінің жанынан құрылған Консультативтік Кеңестің, Ұлттық Кеңестің белсенді мүшесі болып, мемлекеттік маңызы мол стратегиялық құжаттардың қабылдануына ықпал ете алды. Осындай зерделі ғылыми-зерттеулерге, қоғамдық-саяси өмірге білімділікпен, ақыл-парасаттылықпен араласуы оны жоғары қоғамдық, мемлекеттік дәрежеге де көтерді. Еңбек етуден аянабаған қайраткер Елбасының да сенімінен шығып, ақыл-кеңесін де аямаған. Кенжеғали Сағадиевтің айтуынша, бүгінгі күні әлемнің бәсекеге қабілетті 50 елінің қатарына ену үшін еліміздің бір немесе бірнеше қадам жасауы ғана қалып отыр. Жаңа Қазақстан мемлекетінің негізін қалаушы Н.Назарбаев біздің тарихымыздағы қазіргі заманда Қазақстанды алғаш рет әлемдік алдыңғы қатарлы позицияға алып шыққан лидер болып табылады. «Қазақстанның тарихы нені алға тартады? Оған үңілсек, Алтын орда мен Дешті Қыпшақтан кейінгі көптеген ғасырлар бойы қазақтар да, Қазақстан да өз өмірінде осыншалықты терең әрі түбегейлі өмір өзгерістерін, мемлекеттігінің өзгерістерін, халықаралық қауымдастық тарапынан осыншама жоғары мойындаушылықты бастан кешкен емес. Бұл Назарбаевтың басшылығы кезеңінде ғана құрылған жаңа мемлекеттің арқасында орын алды. Мемлекеттік құрылым толығымен өзгерді, экономикалық модель ауысты, әлеуметтік саясат жаңғырды. Тұңғыш Президент Назарбаев Қазақстанды бірінші әлемнен екінші әлемге, жоғары – орташа даму деңгейіндегі елдер қатарына алып шықты», – дейді академик Сағадиев.

Әрине, әрбір қызмет, әрбір жеңіс тыңғылықты, тиянақты еңбектің арқасында келеді. Кенжеғали аға ғалым ретінде, қоғам және мемлекет қайраткері ретінде ғана емес, қарапайым адам ретінде де өзіндік өмірлік миссиясын орындады деп толық сеніммен айтуға болар. Ол үш ұлдың әкесі, бірнеше немеренің атасы атанып отыр.

Парасатты адамның айналасы да шуақ пен нұрға толы болары хақ. Жақсы адамның өзі де, сөзі де, досы да жақсы болар. Салық Зиманов, Зейнолла Қабдолов, Манаш Қозыбаев, Өмірзақ Сұлтанғазин сияқты ғұлама ғалымдар Кенжеғали ағаның сырлас, қимас достары еді. Ақжарқын көңілімен, дарқан пейілімен кішіге ізет, үлкенге құрмет көрсететін академик үшін әрбір қазақ баласы өз баласындай жақын. Тіпті Кенжеғали ағамен аралас-құралас болған әрбір азамат өзін Кенжеғали Әбенұлының етжақыны сияқты сезінеді. Бұл да ғалымның бойына біткен ізгі қасиеті болар.

«Мемлекеттік, қоғамдық міндет дегеніміз ең алдымен берілген іске жауапкершілікпен қарау. Тәуелсіз һәм еркін атану әр ұлтқа сирек берілетін сый. Тіпті бұл мүмкіндік бір-ақ рет берілуі мүмкін. Ал мүмкіндікті құр жібермей, пайдалы іске асырған ұрпақ бақытты», – дейді өмірі мен қызметі өнегеге айналған Кенжеғали Сағадиев.

Олай болса, Кенжеғали Әбенұлы ағамыздың тәуелсіздігімізді нықтай түсуге арнаған еңбегін көріп, салған сара жолымен келе жатқан ұрпақ, біз бақыттымыз.

Құралай НҰРҒАЛИЕВА,
экономика ғылымдарының кандидаты, доцент,
Халықаралық бизнес университетінің
Маркетинг және Туризм кафедрасының меңгерушісі